

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

ЛУНЬОВА В. А., ЗДОБУВАЧ*,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ П.ВАСИЛЕНКА

У статті проведено дослідження поняття «інноваційний розвиток», представлена комплексна система показників оцінки інноваційного розвитку, яка дозволяє визначити інноваційні можливості сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах.

A study of concepts «innovative development» is conducted in the article, the complex system of indexes of estimation of innovative development, which allows to define innovative possibilities of agricultural enterprises in modern terms, is presented.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перехід до інноваційної моделі - найхарактерніша ознака сучасного етапу розвитку світової економіки. Інноваційний шлях розвитку економіки України є найбільш досконалим засобом досягнення економічного зростання. Цим шляхом йдуть найбільш розвинені країни, і в Україні є всі передумови для його реалізації. В основі інноваційного розвитку закладений безперервний і цілеспрямований процес пошуку, генерування та реалізації нововведень, які дають змогу не тільки підвищити ефективність функціонування суспільного виробництва, а й принципово змінити способи його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення великої кількості робіт вітчизняних та закордонних науковців, зокрема, В. Вишневського, В. Дементєва, Е. Крилатих, М. Петрина, В. Онегіної, показало провідне значення інновацій для економічного та соціального прогресу. Це обумовлює об'єктивну потребу поглибленого вивчення особливостей інноваційної діяльності в Україні. Актуальність цієї проблеми істотно зростає з урахуванням кризових явищ, пов'язаних з подоланням технічного відставання, переорієнтацією виробничого потенціалу на створення конкурентоспроможних виробництв в Україні.

Але варто також зауважити, що досягнення конкурентоспроможності України в системі глобального світового господарства потребує посилення інноваційного спрямування промислової політики. За мету ставиться подолання суттєвої

* Науковий керівник - Онегіна В.М., д.е.н., професор

розбіжності між наявним потенціалом інноваційного розвитку (значні можливості для ефективних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт за показниками розвитку вищої освіти, рівня науково-дослідних установ, чисельності та кваліфікації вчених і інженерів тощо) та низькою ефективністю його використання.

Саме інноваційний розвиток ґрунтується на результатах науково-технічного прогресу, інноваційних ідеях, проектах [2,5,7,9]. Тема інноваційного розвитку економіки України, її аграрного сектору, наразі набула другої хвилі у тематиці наукових конференцій, симпозіумів, форумів, наукових публікацій, політичному процесі. Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Постанова Верховної Ради України «Про концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» були доповнені законами України «Про наукові парки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності», Розпорядженням Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» [1].

У цілому ж теоретико-методологічні та методичні аспекти дослідження інноваційного розвитку аграрного виробництва потребують розширення та містить багато «ніш» для сучасних науковців.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є уточнення змісту інноваційного розвитку та конкретизація системи показників оцінки інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням, наданим у Енциклопедичному словнику, розвиток - це безповоротна, спрямована, закономірна зміна матерії та свідомості; за формами – еволюційна або революційна; за напрямками – прогресивна або регресивна. Ця зміна є процесом кількісних та якісних перетворень [10]. Отже, ознаками розвитку певного об'єкту, насамперед, є його кількісні та якісні зміни.

Разом з поняттям «розвиток» часто використовується термін «інноваційний розвиток», який має свої особливості. Так, Карлюк Д.О. визначає інноваційний розвиток як складний процес прикладного характеру створення і впровадження інновацій з метою якісних змін об'єкта управління, який пов'язаний з необхідною умовою виживання і розвитку підприємств у довгостроковій перспективі [4]. Ситник В.П. підкреслює, що інноваційний розвиток зумовлюється багатьма факторами, зокрема, це сформована система менеджменту в галузі трансферу (передавання) результатів науково-дослідних праць агроформуванням, створення повноцінного ринку науково-технічної

продукції [11]. Ржига Л. вважає, що інноваційний розвиток АПК реалізується в декількох напрямках, що взаємно впливають і доповнюють один одного (механізація, автоматизація, хімізація та інше), на практиці представлено та обумовлюється створенням і використанням досконаліших виробів, поліпшенням їх техніко-економічних параметрів, механічних, хімічних і інших характеристик; підвищенням технічного рівня виробничих процесів, створенням нових і удосконаленням існуючих типів машин, обладнання і їх впровадженням [8].

Аналізуючи дослідження різних наукових поглядів та теорій, щодо процесу інноваційного розвитку вважаємо, що інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств – це шлях кількісних та якісних змін продуктивних сил та економічних відносин, результатів господарської діяльності підприємств за рахунок реалізації інновацій, пов'язані з трансформацією (перетворенням) наукових знань, ідей, відкриттів та існуючих технологій у нові продукти, в результаті чого отримується економічний, соціальний, екологічний, науково-технічний чи інші види ефекту.

Узагальнюючи світовий та вітчизняний досвід в області розробки характеристик та способів оцінок системи розвитку, можна виділити наступні підходи щодо оцінки рівня інноваційного розвитку: побудова єдиного інтегрального індикатору, на основі якого можна судити про міру соціально-економічного розвитку та його інноваційної спрямованості; побудову системи блоків індикаторів, кожен з яких відображає окремі аспекти інноваційного розвитку, з виділенням економічної, інноваційної, екологічної, соціальної і інституційної підсистем показників; нормативний, який дозволяє за допомогою комплексу показників та шкали виміру простежити за розвитком інноваційного процесу.

На нашу думку, використання першого підходу є дуже складним. Оскільки інноваційний розвиток володіє багатофакторністю, виникають статистичні та методологічні проблеми при побудові єдиного узагальненого індикатору. Другий підхід більш поширений як у світовій, так і у вітчизняній практиці оцінок. Використання другого підходу не можливе без методу бальних оцінок, що, у свою чергу, не забезпечує високу достовірність. Нормативний метод є ефективнішим з перерахованих підходів, але необхідно визначитися з набором показників та їх нормативним значенням для оцінки інноваційного розвитку.

Нами було розроблено систему показників оцінки інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах.

Таблиця 1

**Система показників оцінки інноваційного розвитку
сільськогосподарських підприємств**

Етапи інноваційного розвитку	Блок інноваційного розвитку	Група показників оцінки інноваційного розвитку
Оцінка інноваційного потенціалу	Фінансовий	Платоспроможність, фінансова стійкість, рентабельність активів
	Науковий	Кількість та питома вага інноваційних дій
	Затратний	Доля витрат на інноваційні заходи, включаючи поточні та капітальні витрати, частка нематеріальних активів у вартості основних засобів виробництва
	Інформаційний	Доля витрат на інформаційну діяльність в загальних витратах, питома вага кадрів, зайнятих інформаційною діяльністю в загальній чисельності
	Технічний	Наявність техніки та устаткування, яка призначена для інноваційної діяльності, коефіцієнт модернізації техніки, її оновлення
	Кадровий	Коефіцієнт наявності кадрів з вищою освітою. Витрати на підвищення кваліфікації працівників
	Інвестиційний	Інвестиції в закупівлю нових засобів виробництва, модернізацію виробництва, показники ефективності інвестицій
	Результативний	Доля інноваційної продукції, яка виробляється, рентабельність продукції, приріст врожайності с/г – культур, продуктивності тварин
Оцінка ефективності на етапі створення інновацій	Науковий	Рівень новизни, цінності для науки і для виробництва, міра відповідності останнім вітчизняним (зарубіжним) аналогам, рівень попиту на інновацію
	Затратний	Витрати на одиницю продукції, рівень ресурсоемкості
Оцінка ефективності освоєння інновацій	Технологічний	Врожайність, якість продукції та виробничого процесу; енергоємність, валове виробництво на 1 га, 1-го працівника
	Технічний	Продуктивність техніки, витрати праці, енерго-ресурсів, термін служби
	Соціальний	Умови праці, фонд споживання на 1 працівника, текучість кадрів, тривалість життя
	Екологічний	Витрати на природно-відновлювальні роботи, стан структури ґрунту, кормів, екологічний ефект
	Економічний	Прибуток на 1 га (1т), валовий і чистий прибуток, собівартість 1 ц, рентабельність виробництва, економічний ефект, окупність витрат
Оцінка поширення інновацій	Інформаційний	Витрати на інформаційну діяльність, персонал, зайнятий інформаційною діяльністю

Оцінку інноваційного розвитку слід починати з оцінки інноваційного потенціалу, – необхідно оцінити фінансовий стан підприємства – платоспроможність, фінансову стійкість. Відносно інноваційного розвитку роль фінансової складової має особливе значення для підприємства.

Показники наукової складової характеризують: число інноваційних дій, які сприяють зростанню ефективності виробництва, забезпеченість інтелектуальною власністю (число патентів, свідоцтв).

Для оцінки витратних показників в системі показників для прогнозування умов розвитку інноваційного потенціалу, можна використовувати наступні коефіцієнти: долю витрат на інноваційні заходи, в загальних витратах, питому вагу нематеріальних активів в необоротних активах, коефіцієнт, що показує долю витрат на придбання нематеріальних активів в загальних витратах, долю витрат на перекваліфікацію або підвищення кваліфікації кадрів [12].

Важливим є вивчення інформаційного потенціалу. Використання у виробництві та інноваційній діяльності результатів науково-технічної діяльності відбувається на основі передачі інформації. Така інформація може бути представлена у вигляді науково-технічної літератури, Інтернету, відомостей про патенти, винаходи, нові технології, документації, звітів та ін.

Прогнозуючи умови та можливості розвитку інноваційного потенціалу, необхідно враховувати показники виробничої техніки: наявність техніки і устаткування, яка використовується для інноваційної діяльності, прогресивність техніки, коефіцієнт модернізації техніки, придбання нової. Окрім приведених показників можна доповнити технічною характеристикою агрегатів, аналізом темпів оновлення та термінів служби техніки.

Важливими показниками при вивченні інноваційного розвитку є кількісні та якісні показники кадрів. Від їх величини залежать масштаби і темпи здійснення інноваційної діяльності. Дані показники характеризують забезпеченість інноваційного процесу людськими ресурсами, кваліфікаційний склад персоналу, що бере участь в створенні і поширенні інновацій.

Немаловажливим є інвестиційний блок, який представлений: наявністю інвестицій в модернізації виробництва, оцінкою повернення інвестицій.

Оцінка інноваційного розвитку – результативність. Показники даної групи побічно визначають ефективність та раціональність систем організації і управління інноваційною діяльністю на сільгоспідприємствах.

Після того, як дана оцінка інноваційного потенціалу підприємства, слід оцінити ефективність на етапі розробки інновації. Основними критеріями оцінки є цінність її новизни та відповідність сучасному світовому рівню. Слід також проаналізувати (зниження або зростання) витрат на виробництво.

Наступним етапом є оцінка ефективності освоєння інновацій, що включає блоки інноваційного розвитку: технологічний, технічний, соціальний, екологічний і економічний.

Для визначення технологічної ефективності використання інновацій застосовуються показники, що відображають міру використання земельних, трудових, матеріальних ресурсів в процесі виробництва [6].

Технічна ефективність інноваційної продукції включає показники, що характеризують рівень ресурсозбереження, продуктивності праці, енергоємності.

Оцінюючи соціальну ефективність інновацій, застосовують показники, що відображають зниження травматизму, поліпшення умов праці, зростання рівня життя працівників, вживання продуктів харчування, забезпечення житлом та ін. Дані показники характеризують міру підвищення рівня життя населення.

Для визначення екологічної ефективності використання інноваційної продукції враховують викиди та відходи в довкілля, безвідхідне виробництво [6].

Економічна ефективність інноваційної продукції включає показники, що характеризують конкурентоспроможність підприємства [3]. Наприклад, показники оцінки економічної ефективності освоєння інновацій у зерновиробництві слід розглядати як ефективність нововведення на основі нормативних показників міри ресурсозберігання, ефективності виробництва з урахуванням якості, рівня собівартості та зростання врожайності, зниження терміну окупності витрат за період впровадження інновацій.

Підсумковими показниками порівняльної економічної оцінки є валовий прибуток та оцінка нової технології порівняно з базовими, а також питомі показники прибутковості, рівень рентабельності виробництва. Кінцевим показником оцінки інноваційних технологій є річна економічна ефективність, при якій визначають ефект за рахунок підвищення, якості і зниження собівартості продукції.

Завершальним етапом інноваційного розвитку є оцінка поширення інновацій, основним критерієм якого є максимальна оперативність інформування товаровиробників про нові досягнення науки за самими різними джерелами (через систему підготовки та перепідготовки кадрів, систему інформаційно-консультаційного обслуговування та ін.).

Слід також враховувати, що визначення складу та структури показників інноваційного розвитку передбачає організацію обліку різного роду витрат та результатів, пов'язаних з інноваційною діяльністю.

Висновки. Використання запропонованої системи показників оцінки інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств дозволить реально оцінити інноваційні можливості підприємств при підготовці інноваційних проєктів та програм. Цей перелік не є закритим та у подальших розробках може бути доповненим, як і доповненими дослідження щодо виявлення завад на шляху інноваційної моделі розвитку, формування механізмів з її утвердження.

Література.

1. Законодавство України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
2. Дементьев В.В., Вишневський В.П. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз//Економічна теорія. – 2011. №3. – С. 5-20.
3. Инновационная деятельность в аграрном секторе экономики России / И. Г. Ушачева, И. Т. Трубилина, Е. С. Оглоблина, И. С. Санду. М.: Колос, 2007. 636 с.
4. Карлюк Д.О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств льонопереробної галузі: автореф. дис... канд. екон. наук / Д.О. Карлюка. – Київ, 2006. – 24 с. 24(200).
5. Крылатых Э.Н. К разработке долгосрочной концепции инновационного развития АПК РФ/ Э.Н. Крылатых// Роль инноваций в развитии агропромышленного комплекса. – М.: ВИАПИ им. Никонова: «Энциклопедия российских деревень», 2008. – С.3-4.
6. Минниханов, Р. Н. Инновационный менеджмент в АПК / Р.Н. Минниханов, В. В.Алексеев, Д. И. Файзрахманов, М. А. Сагдиев. М.: Изд-во МСХА, 2003. 432 с.
7. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України/ М.Петрина//Економіка України. – 2006. №8. – С. 35-47.
8. Ржига Л. Економічна ефективність науково-технічного прогресу / Ржига Л. – М.: Вид-во: «Економіка», 1969. – С.20.
9. Санду И. С. Развитие инновационного предпринимательства (научное издание) / И. С. Санду, А. И. Мурая, Т. Г. Бондаренко. М.: ГНУ ВНИИЭСХ, 2004. 184 с.
10. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2010 рік/ Держ. ком. статистики України; під аг. Керівництвом Ю.М. Остапчука. – К., 2011. – 374 с.
11. Ситник В. Про завдання наукових установ Академії щодо активізації трансферу інновацій у агропромислове виробництво. // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 4-8.
12. Чудаков, А. В. Состав и структура сбалансированных показателей развития инновационного потенциала крупного производственного комплекса / А. В. Чудаков //Транспортное дело России. 2009. № 03.